

Ümit İzmen: Türkiye’de Sermaye Birikiminin Kaynakları

Posted on 23/06/2017

Thomas Piketty’nin şu meşhur Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital başlıklı kitabındaki sermaye birikiminin tarihsel gelişimi üzerine gözlemleri kafamda bir dizi soru oluşmasına neden oldu.

Piketty, 1700’lerden günümüze sermayenin yani servet birikiminin gelişimini bugünün bazı gelişmiş ülkelerinden yola çıkarak detaylı biçimde inceliyor. Bu tarihsel veriden şöyle bir sonuç çıkıyor: Hemen tüm ülkelerde, toplam servet bir yılda elde edilen gelirler toplamının 6-7 katı. Bu oran 18 ve 19 yüzyıllarda pek değişmiyor, ancak sonraları, savaşlar nedeniyle evlerin, binaların, fabrikaların yıkılmasıyla ve savaş dönemlerindeki fiyat hareketleri nedeniyle sermaye birikimi erozyona uğruyor, yani servet/gelir oranı düşüyor. Birinci Dünya Savaşı sonunda sermaye birikimi bir yıllık gelirin sadece 3 katına iniyor. Sonra bu oran yeniden artmaya başlıyor ve 2010 yılına gelindiğinde tekrar 5-6 kata ulaşıyor. Sermaye/gelir oranının seyri, savaşların dışında kalan ABD hariç aynı eğilimi izliyor. Zaman içinde toplam servetin bileşimi de değişiyor. Bekleneceği üzere, tarım arazilerinin yerini sanayi sermayesi, kentlerdeki gayrimenkuller ve finansal sermaye alıyor.

Sorular ve tahminler

Piketty’nin kitabında bu bölümleri 1915’in 100. yıldönümünde okurken, aklıma Türkiye’de sermaye birikiminin tarih içindeki seyri takıldı. Elde yeterli veri yok. Ama eğer Türkiye için rakamlar olsaydı, 1914’teki toplam sermaye birikiminin ne kadarının yok olduğu, bu yok olan sermayenin kimlerin elinde olduğu, sermaye birikiminin Cumhuriyet tarihi boyunca nasıl seyrettiği sorularının cevaplarını bulmak isterdim. Şöyle düşünür ve bu düşüncelerimin

ne ölçüde doğru olduğunu test etmek isterdim:

Türkiye'deki süreç de muhtemelen diğer ülkelerdeki gibi gelişmiş olsa gerek. Yani sermaye birikimi Birinci Dünya Savaşı sırasında hızla azalmış, sonra yeninden yükselişe geçmiş olmalı.

Elimizdeki 1913 verilerine göre GSYH, 1990 fiyatlarıyla 18 milyar dolar civarında. Eğer servet/gelir oranı diğer ülkelerdeki gibi 6 civarında ise toplam servet yaklaşık 100 milyar dolar düzeyinde olmalı. Birinci Dünya Savaşı'nın Türkiye toprakları üzerinde yaratmış olduğu tahribat korkunç. Bu nedenle İngiltere ve Fransa'ya benzer biçimde sermaye/millî gelir oranının 3'e inmiş olduğu düşünülebilir. Bu varsayımı 1923 yılında 10 milyar dolar seviyesine düşen millî gelire birlikte düşürsek, toplam servetin 30 milyar dolara kadar gerilemiş olduğu, yani 70 milyar dolarlık bir servetin yok olduğu sonucuna varmak mümkün.

Osmanlı'da 1913'teki servetin ne kadarının Türk, Müslüman tebaanın, ne kadarının gayrimüslimlerin, ne kadarının da yabancıların elinde olduğunu bilmiyoruz. Dolayısıyla yok olan 70 milyar dolar civarındaki servetin bileşimine ilişkin elimizde bir bilgi yok. Ama kurucu söyleme göre ticaret ve sanayi sermayesinde Müslüman Türklerin payı çok azdır; tüm ekonomi ve ticaret Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin, yabancı sermayenin ve kompradorların kontrolündedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de de servet birikim sürecinin son derece güçlü biçimde geliştiğini biliyoruz. Cumhuriyet'in ilk yıllarında millî burjuvazi yaratılmış olduğu sol söylemde bile olumlanarak anlatılır hep.

Müslüman Türklerin elinde servet birikimi

Bu durumda, eğer servet sahipliğinin yapısında bir değişiklik olmasaydı, savaşın yıkımının ardından kalacağını hesapladığımız 30 milyar dolarlık servetin sahipliğinde bir değişiklik ortaya çıkmayacaktı. Fakat soykırım, mübadeleler, Varlık Vergisi, tehcirler, sürgünler, göçe

zorlamalar yoluyla gayrimüslimlerin serveti neredeyse sıfırlanırken, zaman içinde devletin ve Müslüman Türklerin elinde önemli bir servet birikimi oluştu. Türkiye’de de servet birikimi Avrupa ülkelerine benzer bir seyir izlemiş ve gelirin 7 katına ulaşmış olsa, kaba hesapla, bugün Türkiye’de toplam sermaye birikiminin 5-6 trilyon dolar civarında olduğu hesaplanabilir. (Burada yapılan hesaplamalar tamamen varsayımsaldır. International Center for Human Development tarafından hazırlanan ve Tazminat taleplerine için derlenmiş verileri kullanan bir çalışmaya göre, Türkiye’de el konulan Ermenilere ait servet ve malların değeri ve insan hayatı kayıplarının parasallaştırılması dahil yapılan hesaplamalar, bugünkü fiyatlarla yaklaşık 400 milyar dolar civarında bir büyüklüğe işaret etmektedir.)

Eğer elimde veri olsaydı, el değiştiren sermayenin sadece büyüklüğünü değil bileşimini de bilmek isterdim. Çünkü Türkiye’de sermaye birikiminin bazı özel durumları da var. Sermayenin farklı biçimleri bölgelerde farklı ağırlığa sahip. Osmanlı’nın son döneminde tarım arazisi biçimindeki sermaye kıyı bölgelerinde iç bölgelere oranla daha zayıf. Batıda özel sanayi ve ticaret sermayesi ve kentsel gayrimenkul ön planda. Batı bölgelerindeki bu ticaret ve sanayi sermayesinin daha çok gayrimüslim nüfusun ve yabancıların elinde olduğu yaygın kabuldür. Bu sermaye Birinci Dünya Savaşı sırasında neredeyse tamamen yok oluyor. Ve sonra başka ellerde yeniden birikiyor. Buna karşılık, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da tarım sermayesi daha önemli idi. Bu bölgelerdeki servet birikiminde Türklerin ve Kürtlerin payının batı bölgelerine göre daha yüksek olması herhalde şaşırtıcı olmazdı. Bu sermaye de el değiştirdi. Fakat el değiştiren tarım sermayesi zaman içinde zayıfladı.

Bugüne geldiğimizde ticaret ve sanayi sermayesinin ve kentsel gayrimenkulün önemindeki artışla beraber, sermaye birikiminin coğrafî dağılımında da doğudan batıya doğru bir kayma olması kuvvetle muhtemel. Eğer servetin el değiştirme sürecinin önemli ölçüde devletin eliyle olduğu kabulünü de bu resme eklersek, bu durumun ülkede sermaye kesimi ile devlet arasındaki ilişkileri derinden etkilemiş olması gerekir. Bu sermaye transferini anlamak, sadece geçmişi değil, bugünü anlamak, günümüzde sermaye ile devlet arasındaki ilişkinin doğasını anlamak açısından da çok belirleyici.

Osmanlı nüfusu içinde Müslümanların oranı 1914 sayımına göre beşte dördtür. Eğer servet dağılımının etnisite ile orantılı olduğunu varsayarsak, Anadolu Hristiyanlarına ait 20 milyar dolarlık bir servetin, yani en az bir yıllık GSYH tutarında bir büyüklüğün (toplumsal etkisini daha iyi tartmak için bugünkü Türkiye’de olsa en az 800 milyar dolarlık bir servet diye düşünün) kısmen tahrip olduğu, kısmen devlet eliyle veya yerelde devletle işbirliği içindeki yapılar eliyle gasp edildiği sonucunu çıkartırız. Örneğin gayrimüslim nüfusun oranı, 19. yüzyıl sonunda İstanbul’da yüzde 56’dan 1927’de yüzde 35’e, İzmir’de ise yüzde 62’den yüzde 13’e iniyor. Trabzon ve Erzurum’da durum çok daha çarpıcı. Gayrimüslimlerin oranı Trabzon’da yüzde 43’ten yüzde 1’e, Erzurum’da ise yüzde 32’den yüzde 0,1’e iniyor. Nüfus yok oluyor, ama evler, tarlalar, fabrikalar burada kalıyor. Bu rakamlar el değiştiren servetin boyutunun çok yüksek olabileceğini ortaya koyuyor.

Kul hakkı, kanlı lokma, haksız kazanç

Kurucu söylemin o çok öğündüğü ulusal ekonomi inşa süreci, Emval-i Metruke defterlerinden bildiğimiz gibi, devletin tam göbeğinde yer aldığı bir mekanizma ile servetin hızla el değiştirmesi üzerine kurulu. Genç Cumhuriyet’in medar-ı iftihar ilk sanayi kuruluşlarının, inşa edilen altyapı ve sunulan hizmetlerin, yolların, okulların, fabrikaların, hastanelerin harcında, Anadolu Hristiyanlarının kanlı bir süreçte el konulan servetlerinin payı var. Bu nedenle, bireysel olarak bakıldığında aile servetinin kökeninde el konulmuş malların olup olmaması da önemini yitiriyor. Kul hakkı, kanlı lokma, haksız kazanç, vicdanınızda hangi adı verirsiniz verin: Belki bugünün yoksulları daha az, zenginleri daha çok, ama tüm TC vatandaşları gasp edilen bu servetten payını almış ve almaya devam ediyor.

Kaynak: altust.org